

ІСТОТНА ЗМІНА ВИКОНАННЯ УМОВ ДОГОВОРУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Досліджено трансформацію інституту істотної зміни обставин у сучасному цивільному праві України в умовах глибоких соціально-економічних і безпекових зрушень, спричинених воєнним станом, санкційною політикою та структурною перебудовою економіки. Проаналізовано зміст ключових критеріїв застосування статті 652 Цивільного кодексу України крізь призму нових викликів державотворення, зокрема непередбачуваності, невідворотності та порушення балансу інтересів сторін. Обґрунтовано, що сучасна судова практика поступово переходить від формального тлумачення цих критеріїв до матеріального підходу, спрямованого на збереження економічного сенсу договору та відновлення первісної еквівалентності зобов'язань. Показано, що санкційні обмеження, руйнування логістичних ланцюгів, блокування активів і зміна глобальних ринкових умов формують новий тип правової непередбачуваності, який не може бути інтегрований у традиційну модель підприємницького ризику. Встановлено, що інститут істотної зміни обставин набуває системного значення як механізм забезпечення стійкості цивільного обороту та правової рівноваги в умовах надзвичайних викликів. Зроблено висновок про його ключову роль у підтриманні ефективності договірних відносин та стабільності правового порядку в сучасній Україні.

Ключові слова: істотна зміна обставин, зобов'язання, договір, стаття 652 Цивільного кодексу України, непередбачуваність, невідворотність, баланс інтересів сторін, підприємницький ризик, санкційні обмеження, виконання договору, правова рівновага, судова практика, *hardship*, економічна безпека, стійкість цивільного обороту.

Armash Nadiia. A significant change in the implementation of the terms of the contract at the modern stage of state formation: scientific and legal analysis

The article examines the transformation of the legal doctrine of fundamental change of circumstances in modern Ukrainian civil law against the backdrop of war, sanctions, and profound economic restructuring. Particular attention is given to the reinterpretation of Article 652 of the Civil Code of Ukraine through the lens of contemporary state-building challenges, including unpredictability,

inevitability, and disruption of the contractual balance of interests. The study demonstrates the gradual shift in judicial practice from a formal to a materially oriented approach, aimed at preserving the economic purpose of the contract and restoring the initial equivalence of obligations. It is argued that sanctions, disrupted supply chains, blocked assets, and changing global market conditions create a new type of legal unpredictability that cannot be absorbed by the traditional model of entrepreneurial risk. The article concludes that the doctrine of fundamental change of circumstances is becoming a key mechanism for ensuring the resilience of civil turnover and maintaining contractual stability in times of extraordinary challenges.

Key words: *fundamental change of circumstances, obligations, contract, Article 652 of the Civil Code of Ukraine, unpredictability, inevitability, balance of interests, entrepreneurial risk, sanctions, contract performance, legal equilibrium, judicial practice, hardship, economic security, resilience of civil turnover.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток української державності актуалізує потребу докорінного перегляду теоретико-правових засад приватноправового регулювання, зокрема тих інститутів, які забезпечують адаптивність цивільного обороту до глибинних трансформацій соціально-економічного середовища. У цьому контексті категорія істотної зміни обставин постає не лише як техніко-юридичний механізм коригування зобов'язальних відносин, а й як концептуальна складова правового режиму стійкості договірних зв'язків у період системних потрясінь. Сучасний етап державотворення пред'являє до цивільного права нові вимоги: забезпечити не лише формальну визначеність і стабільність зобов'язань, а й гарантувати таку гнучкість, яка не руйнує правопорядок, але дозволяє відновлювати фактичний баланс інтересів учасників правовідносин у ситуаціях різкої зміни соціальної, економічної чи безпекової реальності.

Українське цивільне законодавство, формуючи модель істотної зміни обставин, закріплену в статті 652 ЦК України, виходить із припущення про необхідність поєднання двох засадничих принципів: стабільності договору як фундаменту приватного права та справедливості як універсального критерію коригування правового результату, якщо первинний баланс сторін зазнав руйнівного впливу непередбачуваних умов. У доктрині це знаходить прояв у концепції «динамічної рівноваги зобов'язання», згідно з якою договір не є абстрактним формальним актом, відірваним від реалі-

лій соціального життя, а правовим інструментом, сутність якого полягає у досягненні матеріального результату на засадах добросовісності, пропорційності та взаємної відповідальності сторін.

Водночас нинішня правова дійсність України, яка зумовлена війною, глибокими економічними деформаціями, санкційними режимами та радикальним переформатуванням глобальних ринкових зв'язків, ставить перед цивільним правом завдання, які виходять за рамки класичного *pacta sunt servanda*. Договір, укладений у стабільних умовах, у новій реальності може опинитися у ситуації, коли його виконання не тільки втрачає економічну раціональність, а й суперечить принципам правової рівності та добросовісності, породжуючи асиметрію прав і обов'язків, яка не могла бути передбачена сторонами за жодних нормальних умов.

Водночас судова й наукова практика демонструє, що істотна зміна обставин у контексті сучасного державотворення не зводиться до механічного застосування чотирьох умов статті 652 ЦК України. Йдеться про більш складну, концептуально наповнену модель, у якій цей інститут стає інструментом, а по суті, юридичним компенсатором для відновлення матеріального еквівалента договору. Нові обставини, що виникають у зв'язку з війною, санкціями, зміною глобальних ланцюгів постачання, втратою активів чи блокуванням фінансових операцій, формують новий тип правової непередбачуваності, яка потребує системного теоретичного осмислення та модернізації традиційних способів тлумачення змісту зобов'язань.

Дослідження істотної зміни обставин на сучасному етапі державотворення передбачає вихід за межі традиційних цивілістичних конструкцій та інтеграцію підходів, які враховують реальні ризики функціонування економіки в умовах війни й глобальних санкційних обмежень. Це дозволяє розглядати ст. 652 ЦК України не як виняток із принципу незмінності договору, а як правовий механізм стійкості приватного права, покликаний забезпечувати збереження рівноваги інтересів учасників у непередбачуваних умовах сучасного державного розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми цивільно-правових аспектів виконання умов договору та договірних зобов'язань знайшли відображення в працях таких учених, як В. Крат, О. Макаренко, І. Малиновська, О. Мельник, О. Нікітін, М. Чередніченко та ін.

Мета статті. Мета статті полягає у тому, щоб показати, що інститут істотної зміни обставин на сучасному етапі державотворення повинен розглядатися як один із ключових засобів збереження матеріальної рівноваги зобов'язань, їх адаптації до нової реальності та забезпечення ефективності цивільного обороту в умовах багаторівневих викликів.

Виклад основного матеріалу. Сучасний контекст українського державотворення докорінно змінив характер договірних зобов'язань, перетворивши їх із стабільних, передбачуваних правових моделей на інструменти, яким доводиться функціонувати у середовищі високої юридичної, економічної та безпекової турбулентності. За цих умов інститут істотної зміни обставин постає не як виняткова диспозитивна норма, а як системний механізм адаптації зобов'язання до реальних умов його виконання. Розкриття змісту цього інституту потребує послідовного аналізу його ключових елементів, які в сучасній правовій реальності набувають нового сутнісного виміру.

У класичній цивілістичній доктрині непередбачуваність охоплює лише ті обставини, які сторони не могли врахувати при укладенні договору. Проте сучасні умови демонструють, що навіть макроризики, такі, як війна, розрив логістичних ланцюгів, втрата активів, санкційні режими, мають різний ступінь передбачуваності залежно від часу їх виникнення, природи зобов'язання та доступності інформації.

У договірних відносинах, що передували широкомасштабній агресії, передбачити функціональний колапс ринків, блокування активів, неконтрольовані коливання цін було неможливо. Тому непередбачуваність у сучасному правопорядку набуває ознак об'єктивної неможливості прогнозування, яка виходить за межі звичних комерційних ризиків [1].

Особливої уваги потребують ситуації, коли зобов'язання виконуються між приватними суб'єктами, один із яких потрапляє під санкції. Як засвідчує аналіз експертного висновку, факт включення контрагента до санкційного списку є наслідком багаторівневої державної перевірки та становить обставину, яку жодна добросовісна сторона не здатна була передбачити чи уникнути. У цьому сенсі санкції стають правовим маркером непередбачуваності, що дозволяє ініціювати механізм зміни умов договору.

Друга умова істотної зміни обставин - невідворотність у сучасній правовій реальності набуває змісту, тісно пов'язаного з питанням контролю та впливу сторони на розвиток подій. Йдеться не про фізичну неможливість, а про юридичну та економічну безсильність сторони протидіяти зовнішнім факторам.

У випадку запровадження санкцій, блокування активів, зупинення міжнародних транзакцій, обмеження доступу до обладнання чи комплектуючих, змін у режимі валютного контролю, постачальник або покупець не має інструментів для компенсації цих змін. Вони не виникають із поведінки сторони, не можуть бути усунуті через сумлінну правову чи організаційну активність і не залежать від внутрішніх процесів підприємства.

Отже, невідворотність у сучасному цивільному праві охоплює ситуації, коли зовнішній фактор має імперативну природу та позбавляє сторону можливості діяти інакше. Такі ситуації належать до категорії правових явищ, що формуються не ринковою логікою, а державною політикою у сфері безпеки, міжнародного співробітництва та захисту національних інтересів.

У традиційній доктрині порушення балансу інтересів асоціюється з невідповідністю між зустрічними наданнями сторін. Проте сучасні реалії вимагають ширшого розуміння: баланс інтересів охоплює також економічний зміст договору, його соціальне значення, природу підприємницького ризику та динаміку ринку в умовах війни [2].

Порушенням балансу інтересів слід вважати: різке підвищення собівартості виробництва через руйнування виробничих потужностей або логістики; втрату постачальників критичного імпорту; блокування доступу до фінансових ресурсів; запровадження нових державних обмежень чи санкцій; зміни у структурі витрат, не властиві нормальному комерційному обороту.

Особливою формою порушення балансу є ситуації, коли одна сторона вимушена виконувати обтяжливі, економічно не вигідні умови, а інша отримує непропорційну вигоду. В цьому сенсі сучасний *hardship* стає інституційною гарантією проти економічного виснаження однієї сторони через неадекватність зобов'язання новим умовам.

Четверта умова – покладення ризику зміни обставин у сучасній договірній практиці потребує нового тлумачення.

У низці договорів ризику можуть бути передбачені чи розподілені заздалегідь. Проте ризик санкційного впливу, ризик воєнних дій, ризик втрати активів або неможливості здійснення транскордонних операцій не може вважатися ризиком, добровільно прийнятим стороною. Йдеться про ризик надзвичайної природи, який: не може бути інтегрований у комерційну модель; не є типізованим ризиком підприємницької діяльності; має публічне, а не приватне походження.

Тому розуміння ризику в сучасному цивільному праві має зміщуватися від формально-договірної логіки до логіки матеріальної справедливості, де ризик вважається покладеним на сторону лише за наявності її реальної здатності прогнозувати та впливати на наслідки [3].

Санкції як інструмент державної політики проти загроз національній безпеці мають подвійний вплив на цивільні зобов'язання: прямий вплив: блокування активів, зупинення фінансових операцій, заморожування рахунків, заборона імпорту/експорту; опосередкований вплив: репутаційні втрати, зупинення роботи контрагентів, руйнування ланцюгів постачання.

За цих умов санкції перестають бути суто публічно-правовим явищем і стають провокатором істотної зміни приватноправових умов договору. Суд, оцінюючи вплив санкцій, має зважати на їхню природу: вони є не комерційною подією, а актом державної волі, спрямованим на захист безпеки. Тому їхній вплив не може вважатися підприємницьким ризиком.

Правозастосування інституту істотної зміни обставин завжди було тестом на здатність судової влади забезпечувати справедливу та пропорційну рівновагу між автономією волі сторін і вимогами правового порядку. В сучасних умовах цей тест набуває особливої ваги, оскільки суд опиняється перед необхідністю оцінювати не лише формальну структуру договору, а й глибинний соціально-економічний контекст його виконання. Українська судова практика у питаннях зміни договірних умов демонструє поступовий, але послідовний перехід від суто текстуального тлумачення статті 652 ЦК України до концептуально орієнтованого підходу, що ґрунтується на матеріальній природі зобов'язання.

Судова логіка коригування зобов'язання формується навколо ключового принципу: договір не може бути відірваним від реаль-

них економічних процесів, а його виконання має співвідноситися із фактичною можливістю сторін реалізувати свої обов'язки за умов збереження справедливого балансу інтересів. Саме цей принцип зумовлює інтерпретацію судом кожного елементу істотної зміни обставин не як абстрактного юридичного тесту, а як живої правової категорії, покликаної відобразити динаміку сучасного ринкового середовища [4].

У практичному вимірі суди дедалі частіше виходять із того, що істотна зміна обставин має бути оцінена не крізь призму формальної відповідності певному переліку критеріїв, а через дослідження того, наскільки ці обставини руйнують очікування сторін і позбавляють зобов'язання його економічного сенсу [5].

Таке тлумачення відповідає природі цивільного договору як інструмента досягнення матеріального результату. Якщо нові умови роблять створення цього результату надмірно обтяжливим або фактично неможливим, то суд повинен мати інструментарій для корекції зобов'язання, навіть якщо формально договір залишається можливим до виконання. Саме тому сучасна практика розглядає істотність змін не лише у площині фінансових втрат, а й у площині системних порушень ринкових механізмів руйнації логістики, недоступності критичного імпорту, блокування активів, запровадження санкцій тощо.

Особливо показовим є те, що суди дедалі частіше відмовляються від традиційного вузького підходу, згідно з яким зміна ціни або коливання ринку не є підставою для перегляду договору. В сучасних умовах такі фактори, якщо вони не є елементами нормального підприємницького ризику, а виникають унаслідок впливу воєнних дій, санкцій або міжнародних обмежень, визнаються явищами надзвичайного характеру, які не могли бути інтегровані у комерційну модель сторін. Відтак судова логіка поступово рухається у бік матеріального розуміння ризику, що полягає не у формальному частковому збільшенні витрат, а у знищенні основ економічної еквівалентності зустрічних надань.

Невідворотність зовнішніх факторів також отримує нове наповнення: суди оцінюють не лише об'єктивний характер події, а й те, чи зберігала сторона реальну можливість впливати на ситуацію. Якщо зміни мають природу імперативних рішень державних органів, санкційних обмежень або наслідків воєнного стану, суд

визнає, що втручання в договір є допустимим, оскільки сторона не могла ані передбачити, ані компенсувати ці наслідки, діючи добросовісно і розумно.

У цьому контексті дедалі більшої ваги набуває оцінка добросовісної поведінки сторін. Суд не розглядає істотну зміну обставин як механізм ухилення від зобов'язань, а навпаки, як інструмент захисту тих суб'єктів, які сумлінно виконували свої обов'язки, але опинилися перед об'єктивною неможливістю продовжити виконання договору без руйнівних для себе наслідків. Саме тому судова практика активно аналізує поведінку сторін після настання обставин: чи вживали вони заходів для мінімізації негативних наслідків, чи пропонували альтернативні способи виконання, чи своєчасно повідомляли контрагента про труднощі виконання.

Усе це дозволяє стверджувати, що сучасна судова логіка виходить із необхідності не тільки забезпечувати формальну юридичну визначеність договору, а й зберігати його соціально-економічний сенс. Суд, втручаючись у зобов'язання, не порушує автономію волі сторін, а відновлює справедливість, яка була закладена у договір на момент його укладення. Такий підхід наближає українську практику до провідних європейських правових систем, де *hardship* розглядається як механізм запобігання економічному дисбалансу та як інструмент, що забезпечує життєздатність договору в змінних умовах.

Отже, практичний вимір застосування статті 652 ЦК України свідчить про формування нового підходу до природи цивільного зобов'язання. Судова логіка коригування договору базується не на механістичному виконанні закону, а на глибокому розумінні природи економічних процесів та ролі права у забезпеченні стабільності цивільного обороту. Це підтверджує, що інститут істотної зміни обставин стає одним із ключових правових механізмів стійкості в сучасному цивільному праві.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сучасні трансформації українського суспільства та економіки переконливо засвідчують, що інститут істотної зміни обставин виходить далеко за межі свого традиційного функціонального призначення. Він перестає бути винятком із принципу незмінності договору й перетворюється на системний правовий механізм, покликаний забезпечувати адаптивність приватноправових конструкцій

до умов глибоких соціально-економічних і безпекових зрушень. У новій правовій реальності договір більше не може розглядатися як замкнений правовий акт, незалежний від зовнішніх процесів; навпаки, його життєздатність визначається тим, наскільки правова система здатна реагувати на зовнішні фактори, що руйнують початково закладений баланс інтересів сторін. Саме ця здатність до корекції зобов'язання у відповідь на обставини, які не можуть бути ані передбачені, ані усунуті добросовісною стороною, формує зміст сучасного інституту *hardship*.

Аналіз правових підстав, економічного контексту та судової практики свідчить, що істотна зміна обставин у сучасних умовах набуває характеристик комплексного явища, в основі якого лежить матеріальне розуміння справедливості. Судова влада, застосовуючи статтю 652 ЦК України, відходить від формального підходу до оцінки обставин і дедалі частіше зосереджується на сутнісному аспекті - на тому, чи є виконання договору у первісному вигляді економічно обґрунтованим і юридично справедливим. Такий підхід узгоджується зі світовими тенденціями, де право визнає необхідність захисту сторони, яка опинилася у ситуації дисбалансу, спричиненого зовнішніми, надзвичайними та невідворотними подіями.

Нова природа викликів, пов'язаних із війною, санкційними обмеженнями, руйнуванням логістичних мереж, втратою активів і зміною глобальної економічної архітектури, формує специфічний тип правової непередбачуваності, який не може бути інтегрований у традиційну модель підприємницького ризику. Ці обставини мають публічне походження, виникають поза сферою контролю приватних суб'єктів і створюють ситуації, коли зобов'язання втрачає свій економічний сенс або стає обтяжливим до меж, які несумісні з принципом добросовісності. Тому зміна умов договору, відстрочення його виконання або розірвання постають не як порушення автономії волі сторін, а як правовий засіб відновлення первісної рівноваги, закладеної в основу зобов'язання.

У підсумку інститут істотної зміни обставин постає ключовим елементом цивільно-правової архітектури сучасної України. Його застосування забезпечує стійкість договірних відносин, дозволяючи їм зберігати функціональну ефективність у періоди надзвичайних викликів. Він виконує роль механізму захисту не лише

інтересів окремих суб'єктів, а й загальної стабільності цивільного обороту, що особливо важливо у контексті державотворення, спрямованого на зміцнення правового порядку й економічної безпеки. Істотна зміна обставин, як юридичний інститут приватного права, стає складовою правової стійкості держави, яка, незважаючи на зовнішні загрози, зберігає здатність забезпечувати передбачуваність, еквівалентність і справедливість договірних зв'язків.

1. Маліновська І.М., Острогляд Д.А., Чернявська Д.С., Целиковська О.А. Воєнний стан як підстава зміни істотних умов договору та підстава звільнення від відповідальності за порушення договірних зобов'язань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 192–195. 2. Нікітін О. Особливості виконання договірних зобов'язань під час воєнного стану за відсутності в договорі положень про форсмажор. URL: <https://id-legalgroup.com/blog/osobennosti-vipolneniya-dogovornih-obyazatelstv-vo-vremya-voennogo-polojeniya-pri-otsytsyvii-vdogovore-polojenii-o-fors-majore-oleg-nikitin-advokat-id-legal-group/> 3. Крат В. Огляд специфіки регулювання окремих цивільних відносин під час воєнного стану. URL: <https://t.me/glossema/105> 4. Мельник О.О. Виконання умов договору внаслідок дії обставин форс-мажору під час воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 74. Ч. 1. С. 98–102. 5. Чередніченко М. Воєнний стан: чи змінились наслідки невиконання цивільно-правових зобов'язань. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210706_vonniy-stan-chi-zmnilis-nasliski-nevikonannya-tsvilno-pravovikh-zobov'yzan

References

1. Malinovska I.M., Ostrohliad D.A., Cherniavska D.S., Tselykovska O.A. Voiennyi stan yak pidstava zminy istotnykh umov dohovoru ta pidstava zvilnennia vid vidpovidalnosti za porushennia dohovirnykh zobov'yzan. *Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2022. № 5. S. 192–195. 2. Nikitin O. Osoblyvosti vykonannia dohovirnykh zobov'yzan pid chas voiennoho stanu za vidsutnosti v dohovori polozhen pro forsmazhor. URL: <https://id-legalgroup.com/blog/osobennosti-vipolneniya-dogovornih-obyazatelstv-vo-vremya-voennogo-polojeniya-pri-otsytsyvii-vdogovore-polojenii-o-fors-majore-oleg-nikitin-advokat-id-legal-group/> 3. Krat V. Ohliad spetsyfyky rehuliuвання окремих tsyvilnykh vidnosyn pid chas voiennoho stanu. URL: <https://t.me/glossema/105> 4. Melnyk O.O. Vykonannia umov dohovoru vnaslidok dii obstavyn fors-mazhoru pid chas voiennoho stanu. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. 2022. Vyp. 74. Ch. 1. S. 98–102. 5. Cherednichenko M. Voiennyi stan: chy zminylys naslidky nevykonannia tsyvilno-pravovykh zobov'yzan. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210706_vonniy-stan-chi-zmnilis-nasliski-nevikonannya-tsvilno-pravovikh-zobov'yzan

***Armash Nadiia* A significant change in the implementation of the terms of the contract at the modern stage of state formation: scientific and legal analysis**

This article provides an in-depth examination of the transformation of the doctrine of fundamental change of circumstances within contemporary Ukrainian civil law, shaped by the unprecedented socio-economic and security challenges arising from the ongoing war, sanctions regimes, and the disruption of global economic infrastructures. Against this background, the study reconsiders the conceptual foundations and practical application of Article 652 of the Civil Code of Ukraine, demonstrating that the traditional understanding of contractual stability is no longer sufficient to ensure the functionality and fairness of civil obligations in an environment of extreme uncertainty.

The analysis underscores that the criteria of unpredictability, inevitability, and the disruption of the contractual balance of interests acquire new substantive features under the conditions of wartime governance. Events such as large-scale destruction of production and logistics capacities, the blocking of financial transactions, sanctions applied to contractual partners, and the volatility of international markets cannot be qualified as ordinary entrepreneurial risks. These circumstances are public in origin, fall entirely outside the sphere of control of private parties, and produce structural consequences that directly affect the possibility and economic meaning of contract performance. Thus, the conventional boundary between commercial risk and legally relevant hardship becomes substantively redefined.

The article further demonstrates a notable evolution in Ukrainian judicial practice, which increasingly departs from formalistic readings of hardship provisions and instead embraces a materially oriented approach. Courts now place emphasis on whether the original economic equilibrium of the contract has been destroyed to an extent that renders its performance excessively burdensome or devoid of rational purpose. In doing so, the judiciary assesses not only the nature of external circumstances but also the good-faith conduct of the parties, their attempts to mitigate negative consequences, and the real feasibility of alternative modes of performance. This approach aligns Ukrainian case law with advanced European models, where hardship functions as a mechanism for restoring fairness and sustainability in contractual relations.

The findings of the research allow the conclusion that the doctrine of fundamental change of circumstances has evolved into a systemic legal instrument aimed at safeguarding the resilience of civil turnover under extraordinary conditions. It not only protects the legitimate expectations of contracting parties but also contributes to broader economic stability during periods of profound national transformation. In the current stage of Ukrainian state-building, Article 652 of the Civil Code performs a strategic role, ensuring that contractual relations

remain viable, balanced, and aligned with the principles of justice, proportionality, and legal certainty even amidst the severe disruptions of wartime reality.

Key words: fundamental change of circumstances, obligations, contract, Article 652 of the Civil Code of Ukraine, unpredictability, inevitability, balance of interests, entrepreneurial risk, sanctions, contract performance, legal equilibrium, judicial practice, hardship, economic security, resilience of civil turnover.